

Počátek života: Těhotenství, porod a období po porodu u vietnamských žen

Thuy Vu Thi Thu

ÚVOD

Jako všude jinde na světě, je i ve Vietnamu dítě považováno za důležitou součást rodiny. Dítě hraje natolik významnou roli ve společnosti, že je dokonce považováno za „Boží dar“ a bezdětnost je vnímána jako „boží trest“.¹ Ženy toužící po potomcích se chodí modlit do pagod a svatyň, aby jim bohové a svatí dopřáli děti. Nejznámější sakrální stavbou je Voňavá pagoda (*chùa Hương*) v Hà Tây, v dnešní části Hanoje, kam se ženy chodí modlit k bohyni milosrdenství (*Phật Bà Quan Âm*). Toan Ánh uvádí, že v této pagodě, nacházející se v krasové jeskyni, jsou stalagmity mající podobu dětí. Ženy, které se sem chodí modlit, hladí tyto krasové útvary a „přemlouvají“ je k tomu, aby je doprovodily domů. Po odchodu z pagody se pak chovají tak, jakoby s nimi šly skutečné děti. Modlitbami k bohyni se snaží podpořit snahy stát se matkami.²

Z vietnamského výrazu *tin mừng, tin vui* (radostná událost)³, jež označuje těhotenství, můžeme poznat, že je těhotenství vždy vítáno s nadějí a radostí, a že je to významná událost jak pro ženu, tak i pro celou její rodinu. Když žena očekává vytouženého potomka, znamená to však nejen radost, ale i starost. Žena musí dbát na své chování, na stravovací návyky, na určitá doporučení i různá tabu, aby neohrozila nenarozené dítě. Všeobecně se věří, že matka a dítě jsou v tomto období spojeny a tvoří spolu jeden celek. Dítě v matčině lůně vidí, slyší a cítí to, co matka.⁴ Každý nepěkný vjem či pohled, každý ošklivý zážitek, starost nebo strach má více či méně negativní dopad na dítě. Žena je tak během těhotenství nucena dodržovat různá omezení, aby byl zajištěn snadný a úspěšný porod zdravého dítěte. Její okolí se také určitým způso-

- 1 NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004, s. 25; LOUX, F. F. *Das Kind und sein Körper in der Volksmedizin: Eine historisch-ethnographische Studie*, Frankfurt am Main 1991, S. 33.
- 2 TOAN, Á. *Nếp cũ: Tìm hiểu phong tục Việt Nam qua nếp cũ gia đình và lễ-tết-hội hè* (Staré zvyky: Objasnění starých rodinných zvyků, slavností, festivalů a svátků), Hồ Chí Minh 2012, tr. 25-26.
- 3 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 217.
- 4 GÉLIS, J. *Die Geburt: Volksglaube, Rituale und Praktiken von 1500-1900*, München 1989, S. 94.

OPEN ACCESS

bem podřizuje a přizpůsobuje jejímu stavu, ať už je to speciální péčí o těhotnou ženu, pomocí v domácnosti, ulehčením pracovních povinností nebo dodržováním různých příkazů či zákazů. Hlavní cílem je, aby matka i dítě byly zdravé (*mẹ tròn, con vuông*).⁵

V následujícím textu se budu věnovat různým pověrám, tabu a příkazům v době těhotenství, porodu a období po porodu⁶, které by měla žena dodržovat. Pro srovnání s literaturou uvedu údaje získané od žen při terénním výzkumu, které by měly ukázat, jak se ženy chovaly, stravovaly a čemu se vyhýbaly v průběhu těhotenství, při porodu a po porodu. Informace od žen různých generací nám ukáže, jaké odlišnosti jsou mezi jednotlivými generacemi a objasní nám vztah „moderních“ žen k starým pověrám a tabu.

TERÉNNÍ VÝZKUM

Terénní výzkum byl prováděn převážně mezi ženami z města Nam Định, které leží v severovýchodní části severního Vietnamu v provincii Nam Định a má přibližně 250 tisíc obyvatel.⁷ Dvě z dotazovaných žen žijí na vesnici An Cự, která je pod správou provincie Nam Định a další dvě respondentky žijí v Hanoji, pocházejí však z města Nam Định. V práci se tak zaměřuji pouze na východní oblast severního Vietnamu, přestože celá země je tvořena ze tří různých oblastí: severní, střední a jižní, které se v některých zvyklostech liší. Terénní výzkum byl zaměřen na časový úsek tří generací žen. Celková doba výzkumu ve Vietnamu trvala přibližně měsíc a půl a výzkum byl doplněn o poznatky z pozorování, které probíhalo každodenně jak v sousedství, tak v rodinách příbuzných.

Na základě dotazníku byl rozhovor proveden s patnácti respondentkami. První generace představují nejstarší ženy, které jsem pracovní zařadila do věkové skupiny od 60 let a výše. Tyto ženy se narodily v letech 1920–1950 a v době prováděného rozhovoru bylo nejstarší ženě 85 let a nejmladší 63 let. Druhá generace patří do věkové skupiny 40–60 let. Ženy se narodily v letech 1950–1970, nejstarší ženě bylo v době rozhovoru 58 let a nejmladší 51 let. Poslední skupina žen patří do třetí generace, spadající do věkové skupiny 20–40 let. Tyto ženy se narodily v letech 1970–1990 a v době rozhovorů bylo nejstarší 38 a nejmladší 29 let.

U první generace žen jsem uskutečnila šest rozhovorů, u druhé čtyři a u třetí pět rozhovorů. Respondentky jsem v práci nejmenovala, ale pouze pracovní označila. Ženy jsou označeny číslicemi 1–6 podle počtu uskutečněných rozhovorů a jednotlivé generace jsou označeny římskými číslicemi I–III. Mluvím-li např. o třetí ženě z první generace, bude označena jako žena 3/I.

5 Việt Chương: *Từ điển thành ngữ, tục ngữ, ca dao Việt Nam* (Slovník vietnamských přísloví, idiomů a tradiční poezie), Hồ Chí Minh 2010, tr. 54.

Doslovný překlad znamená: *mẹ tròn* — kulatá matka, *con vuông* — hranaté dítě. Kulatost a hranatost je Vietnamci vnímána jako dokonalost. Bude-li tedy „matka kulatá a dítě hranaté“ znamená to, že jsou oba zdraví.

6 Mluvím-li o období po porodu, myslím tím šestinedělí, které v českém prostředí trvá šest týdnů. Ve Vietnamu je však období „šestinedělí“ (*thời gian ở cũ*) mnohem delší. Obvykle trvá tři měsíce a deset dní.

7 <<http://www.dulichnamdinh.com.vn/About.aspx?id=846>>, [2014].

TĚHOTENSTVÍ

URČOVÁNÍ POHLAVÍ DÍTĚTE

Ačkoli byl a dodnes je ve Vietnamu upřednostňován syn, nikdy zde nebyly novorozené děti usmrcovány jako v Číně.⁸ Každé dítě, ať syn nebo dcera, je vítáno se stejnou láskou a něhou. Avšak manželé toužící po synovi nenechávají nic náhodě a snaží se již před početím ovlivnit pohlaví budoucího dítěte. Např. manžel položí bez manželčina vědomí několik kohoutích per pod rohož, kde spí, nebo manželka položí bez vědomí manžela manželovy nehty a vlasy pod jeho polštář. Dalším způsobem ovlivnění pohlaví dítěte je kontrola pohlavního styku. Např. když dojde k oplodnění v první den menstruačního cyklu, budoucí dítě bude pravděpodobně chlapec.⁹ I určité dny v týdnu mohou mít vliv na pohlaví dítěte. Dojde-li k početí v pondělí, ve středu nebo v pátek, narodí se chlapec a v ostatních dnech to bude dívka.¹⁰

Předvídaní pohlaví dítěte podle různých vnějších znaků na ženském těle není nic neobvyklého. Každá žena je zvědavá, jestli bude mít chlapečka nebo holčičku. V době, kdy ještě neexistovaly moderní přístroje, vypomáhaly si ženy pověrami a zkušenostmi jiných žen. Tak např. podle tvaru břicha rodičky se předpovídá, bude-li to chlapec nebo dívka. Je-li břicho těhotné ženy ploché a širší na levé straně, bude to chlapec, a je-li břicho kulaté či špičaté a širší na pravé straně, bude to zřejmě dívka. Od porodních bab pochází víra, že nosí-li žena ve svém lůně chlapce, má lehčí krok, tmavší pleť a její levé nadro je větší než pravé. Také se říká, že chlapci jsou aktivnější než dívky, a proto se v matčině lůně více hýbají. Pohlaví dítěte můžeme zjistit i snadným testem: když žena prochází přes práh, položíme ji náhle náhodnou otázku. Pokud se při odpovědi otočí nalevo, bude to chlapec, pokud napravo, bude to dívka.¹¹

POVĚRY A TABU V PRŮBĚHU TĚHOTENSTVÍ

Co všechno musí žena dodržovat, aby neohrozila plod ve svém těle? Těhotná žena musí myslet jak na sebe, tak na nenarozené dítě. Nemůže si dovolit jíst jakékoli jídlo, na které má chuť, nesmí provádět některé činnosti, které běžně prováděla, a musí se vyhýbat některým věcem, událostem a místům, jež by ohrozily nenarozené dítě nebo

8 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 224.

9 *Ibid.* p. 225. Lidé věří, že plod je složen z životních esencí rodičů. Mužské nebo ženské pohlaví dítěte tak závisí na mužské nebo ženské esenci dominující v době početí. V první den menstruačního cyklu, kdy element krve (ženská esence) není ještě zcela dotvořen, jsou spermie (mužská esence) silnější a dominují.

10 Podle sino-vietnamské kosmologie koresponduje mužský prvek s lichými čísly a dominuje mu levá strana a ženský prvek s čísly sudými a dominuje mu strana pravá.

11 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 225–226. Podobné pověry s předpovídáním pohlaví dětí jsou např. i v Čechách.

jeho následný vývoj. Ženy příkazy dodržují zejména v prvních třech měsících těhotenství, kdy věří, že plod není ještě zcela vyvinut, a proto je velmi zranitelný.

Co se týče stravy, je ženě odepřeno velké množství rozličných druhů potravin. Musí si pečlivě hlídat, co jí, protože důsledek by mohl být fatální nejen pro dítě, ale i pro ni samotnou. Některé potraviny a nápoje pro těhotné ženy jsou i dnes klasifikovány z lékařského hlediska jako nevhodné: např. alkohol nebo příliš kořeněná jídla. Některé účinky jídel fungují na sympatetickém principu a některé vycházejí z filozofického konceptu vietnamské stravy. Vietnamci dávají do souvislosti se zdravím i určitý způsob stravování. Jejich hlavní lidovou filozofií, podle které se řídí, je systém horkých (*nóng*) a chladných (*lạnh*) energií, které jsou obsaženy ve všech potravinách. Tato teorie vychází z principu jinu (*âm*) a jangu (*đương*).¹² Těhotná žena by se měla vyhnout příliš výživné stravě, aby dítě nebylo moc velké a žena neměla těžký porod. Předpokládá se, že vietnamské ženy jsou drobné a pokud by dítě bylo příliš velké, mohly by během porodu nastat komplikace, které by porodní bába nezvládla.

Mezi tabuizovaná jídla, jimž by se žena měla zásadně vyhnout, patří různé druhy živočichů. Měkkýši, zejména vodní šneci (*ốc*) a ústřice, kteří jsou ve Vietnamu oblíbeným jídlem, obsahují velké množství slizu. Matce, která se nevyhne požití měkkýšů, se později narodí dítě, jež bude hodně slintat. Krabí maso způsobí, že dítě bude mít později pěnu u úst. Také se věří, že by mohlo způsobit polohu dítěte napříč v děloze a porod by byl obtížný. Zaječí maso je pro dítě v matčině lůně velmi nebezpečné, protože by se dítě narodilo s rozštěpem rtu nebo patra. Psí maso je považováno za nečisté a není vhodné pro budoucí matku. Její dítě by bylo němé nebo hloupé a žena by měla těžký porod. Kapr nebo kapří sušené maso není zdravé, protože by dítě mělo vyrážku nebo by často krvácelo z nosu. Kachní maso způsobí dítěti hluchotu a němotu nebo se také říká, že by neustále kývalo hlavou. Koňské maso či maso mezka by mohlo prodloužit dobu těhotenství na dobu běžnou u koní nebo mezků. Požití želvího masa má za následek krátkost končetin nebo krku u dítěte. Kachní vejce s embryem (*trứng vịt lộn*), která jsou oblíbenou pochoutkou, jsou těhotné ženě rovněž zakázané. Mohou způsobit předčasný porod nebo úmrtí embrya v matčině děloze. Zázvor, který je považován za léčivý, není v době těhotenství rovněž vhodný. Po jeho požití by se ženě narodilo dítě s šesti prsty. Žena by rovněž neměla jíst „párové“ ovoce, aby se jí nenarodila dvojčata. Těhotným ženám je striktně zakázáno jíst jídla, která byla obětinami na pohřbu nebo svatbě. Tato jídla by způsobila později dítěti křeče nebo by bylo slabé a často nemocné. Všechny potraviny, obsahující horkou (*nóng*) energii (např. alkohol, káva, chilli, lilek, nezralé ovoce) a potraviny obsahující chladnou (*lạnh*) energii (např. studené nápoje, pomeranče, banány) způsobují nerovnováhu v těle ženy, která je pak náchylná k různým nemocem. Obecně by se žena měla vyhnout alkoholu, kávě a cigaretám. Dále tučnému, kořeněnému a těžce stravitelnému jídlu, a také by měla omezit požívání sladkostí.

Z uvedených tabuizovaných jídel si můžeme všimnout, že téměř všechny negativní účinky na matku a dítě vycházejí z principu podobnosti. Je to vidět zejména

12 PROCHÁZKA, T. *Funkce stravy v kontextu tradiční vietnamské medicíny*, Praha 2011, s. 17–20, (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze). Mezi studenou stravu patří např. ryby, mořské plody, žáby, hadi, krabi, kachny, ženšen a mezi horkou stravu např. zázvor, chilli, česnek, ananas, mango, psí a kozí maso.

u zákazu zaječího masa (rozštěp rtů vypadající jako zaječí pysk), želvího masa (krátkost krku či končetin) nebo u zákazu krabího masa. Předpokládá se, že krab leze do stran, proto by i jeho maso mohlo zapříčinit, že dítě bude ležet v děloze napříč.

Co žena smí a měla by jíst, aby si zajistila zdraví, ale neublížila dítěti? Jídel, která může žena jíst, není mnoho. Základem je hlavně opečené libové vepřové maso (*thịt lợn kho*), které neobsahuje téměř žádný tuk, s vařenou rýží (*cơm*). Dále je jí doporučeno jíst hodně čerstvých slepičích vajec, aby dítě mělo růžovou a hezkou pleť, zralé ovoce a čerstvé bylinky. Tato jídla jí žena celých devět měsíců a ani po porodu si nemůže dovolit jíst mnoho jiných jídel. Strava těhotných žen je tedy velmi omezená a tzv. „těhotenské chutě“ zde nehrají žádnou roli. Z dnešního pohledu je tato strava velmi chudá a nemá dostatek výživných látek, které by byly dostatečné pro vývoj dítěte.

Nejen stravování, ale i činnosti a chování ženy podléhají přísnému omezení. Nejdůležitější je její duševní pohoda, zejména jde o to, aby nic negativního neovlivnilo dítě v jejím lůně. Ženám je doporučováno, aby během těhotenství nezhálely, neseďely na jednom místě, ale aby se věnovaly nějaké pracovní činnosti, aktivnímu pohybu, jež by jim později usnadnily porod. Tato doporučení jsou adresována hlavně ženám z vyšších vrstev, které nemusejí manuálně pracovat. Pro venkovské ženy je práce během těhotenství samozřejmostí. Vykonnávají však pouze lehčí fyzickou práci než obvykle. Během těhotenství je tabu nosit kolem krku jakékoli šperky, protože se věří, že by mohlo dojít k uškrcení dítěte pupeční šňůrou. Těhotná žena musí být opatrná téměř při každém pohybu. Musí si rozmyslet téměř každou činnost, která pro ni byla dosud zcela běžná, protože vše by mohlo mít nějaký následek. Některé tabuizované činnosti skutečně chrání ženu před určitými psychickými újmami nebo zdravotními problémy. Některé jsou však z dnešního hlediska pouhými pověrami, které fungují na principu podobnosti a kdysi pomáhaly lidem vysvětlit věci a jevy, kterým nerozuměli.

Těhotná žena nesmí zvedat nebo nosit těžké věci, nesmí se příliš unavit, dělat prudké pohyby, které by mohly vést k předčasnému porodu. Existuje zde představa, že provaz je jako pupeční šňůra. Když si žena stoupne na provaz nebo ho překročí, důsledkem je těžký porod. Žena nesmí zvedat paže nad hlavu nebo si paže protahovat, protože jí tak hrozí předčasný porod. Během těhotenství se má žena vyhýbat pohřbům a všemu, co má něco společného s úmrtím člověka. Např. modliteb za mrtvé, účasti na pohřebních hostinách, návštěvám pozůstalých. Může to totiž ovlivnit dítě, které bude později neustále plakat. Smutek, pláč a nářek ženám v tomto citlivém období určitě také nesvědčí. Proto může být toto tabu odůvodněné i z psychologického hlediska. Těhotná žena by neměla vycházet ven, zejména v poledne a po páté hodině odpolední, protože v této době vycházejí ze svatyní duchové, kteří by jí mohli způsobit újmu. Zákaz se týká i vycházení v noci, kdy se potulují zlí duchové a různé zlé síly. Toto tabu můžeme chápat především jako ochranu před nebezpečím, které na ženu venku číhá — ať to jsou duchové, zloději nebo tuláci. Měla by se vyhýbat svatyním, aby nerozhněvala duchy sídlící na onom místě. Manželé by se měli zdržet pohlavního styku, hlavně v prvních třech měsících těhotenství. Věří se, že nedodržením tohoto tabu by dítěti ublížili a ono by se narodilo fyzicky deformované nebo duševně postižené. Koupat by se měla žena pouze v teplé vodě, a ne ve studené, která se ve Vietnamu ke koupání běžně používá. Měla by se vyhnout pohledu na rodící ženu, aby neměla těžký porod. Toto tabu může být zcela pochopitelné, protože to může

ženu psychicky a emocionálně ovlivnit. Pohled na bolest při porodu není vhodný pro nastávající matku, zejména bude-li to její první porod. Celkově se musí vyhnout pohledu na něčí bolest nebo utrpení. Žena by se měla také stranit všech situací, které by ji vystrašily, vylekaly nebo znechutily (např. pohledům na zabíjení zvířat, na mrtvá zvířata, na nemocné a postižené).

Žena je v období těhotenství vnímána jako osoba, která přitahuje negativní síly. Těhotná žena se nachází v mezním období, kdy už nepatří mezi bezdětné ženy, ale ještě se zcela nezačlenila mezi matky. Její přítomnost při některých činnostech nebo událostech není zcela vhodná, a proto by se jim měla vyhýbat (např. účasti na svatbě, na vyzvedávání a vítání nevěsty nebo stlaní postele pro novomanžele). Říká se, že těhotné ženy mají „těžké duše“ (*via nãng*), a proto nemají na průběh události dobrý vliv. Novomanželům by tak mohly přinést do začátku jejich manželství neštěstí. Účast těhotné ženy na stavbě nového domu nebo otevírání nového obchodu nepřinese majitelům štěstí. Neměla by rovněž navštěvovat rodičku, aby jí „nepřebrala“ všechno mléko.

V ženském chování hraje velmi důležitou roli morálka, která má být příkladem pro nenarozené dítě. Věří se, že chování matky a také otce v průběhu těhotenství ovlivní pozdější charakter dítěte. Je důležité, aby se žena nechovala hrubě, aby nemluvila vulgárně a aby se vyhýbala konfliktním situacím a lidem. Neměla by poslouchat obscénní nebo vulgární slova nebo historky, ani číst nechutné a strašidelné příběhy. Nesmí lhát, krást a provádět jiné špatné činnosti. Žena se rovněž nemá hněvat, křičet nebo mluvit příliš nahlas.

Budoucí matka se má zabývat pouze příjemnými činnostmi, které jí přinášejí potěšení a které ji uklidňují. Je jí doporučeno myslet na chudé a potřebné a rozdávat almužny. Měla by být vždy klidná, milá a usměvavá. Má poslouchat, číst a dívat se pouze na krásné a příjemné věci (např. by si měla pověsit na zdi obrázky krásných a zdravých dětí). Když se bude na ně často dívat, narodí se jí také tak zdravé a krásné děti.

Žena je v době těhotenství citlivá a náchylná k rozrušení. Všechna emocionální rozrušení, ať pozitivní či negativní, jsou v tomto období nebezpečná. Doba těhotenství je pro ženu velmi svazující, ale také je to doba odpočinku a klidu. Lze si však povšimnout, že některá tabu nelze dodržet, pokud žije žena na venkově, kdy práce na poli „nepočká“ a mnohdy celá domácnost a péče o zvířata závisí pouze na ní. Ani městské ženy, které pracují, si nemohou dovolit v těhotenství zahálet, zůstat doma či se vyhýbat společnosti. Otázkou tedy je, jestli je vůbec v praxi možné všechna tabu dodržet a kolik žen si může tento „přepych“ dovolit?

ŽENY BĚHEM TĚHOTENSTVÍ V SOUČASNÉM VIETNAMU

Jak prožívají těhotenství ženy v současném Vietnamu? Jsou mezi třemi generacemi žen rozdíly nebo všechny dodržují stejná tabu? Tabu a pověry týkající se těhotenství ženy poznaly od starších a zkušenějších žen buď z rodiny, nebo ze sousedství, kde žily. Mladší ženy se dozvídaly informace od lékařů, přítelkyň, z internetu a jedna navštěvovala i těhotenské kurzy. Tabu a pověry se nedodržovaly vždy „slepě“ a striktně. I mezi staršími ženami se našly mnohé, které postupně různá tabu opouštěly, protože se jim nezdály vhodné. A mezi mladou generací žen byly i takové, které dodržovaly tabu mnohem více, než ženy ze starší generace.

Ženy z nejstarší generace, které byly těhotné v době války¹³, měly nejtěžší životní podmínky a mnohá tabu nedodržovaly. Nelze říci, že by jim na tom nezáleželo nebo tabu neznaly. Zdůrazňovaly, že neměly možnost, podmínky ani prostředky, aby během těhotenství mohly tabu či doporučení dodržovat. Jejich generace nenalezala ani příliš velkou podporu a pomoc u manželů. Ze šesti dotázaných pouze dvě ženy vypověděly, že jim manžel během těhotenství pomáhal: pral, vařil, chodil nakupovat a dělal běžné domácí práce. Tyto dvě ženy patřily také mezi nejmladší ročníky v této generaci.

Jedna z žen 1/I řekla: „Kdyby místo mě pral manžel, jeho matka by mu vynadala do hlupáků. Nemá prý svoji ženu příliš rozmazlovat. A když se o mě příliš staral, tak mu matka vyčítala, že se stará o svoji ženu více než o svoji matku.“ Jiná žena 3/I, která se vdala už v patnácti letech a v šestnácti letech měla první dítě, uvedla: „Nikdo se o mě nestaral, všechno jsem musela sama. Manžel se o mě příliš nezajímal a v ničem mi nepomohl“. Manželé se tak často starali jen o tu těžkou práci, kterou těhotná žena nevládala, např. o nošení vody ze studny.

Během těhotenství se některé ženy musely spoléhat pouze samy na sebe. Většina žila daleko od rodiny, tchyně se někdy chodily jen „poplat“, občas nakoupit, ale jinak vše „leželo“ na ženě samotné. Co každá žena určitě dodržovala, bylo to, že nenosila nic těžkého, ale jinak pracovala až do porodu. V jejich době, byla-li žena státní zaměstnankyní, měla nárok na dva měsíce mateřské dovolené. Ženy si dovolenou „šetřily“ až po porodu, aby mohly zůstat s dětmi doma. V jídle se téměř žádná žena neomezovala, většinou říkaly, že nebylo stejně co jíst. Jedly hlavně rýži, vařené vejce a rybí omáčku a ze zeleniny velmi často *rau ngót* (*Sauropus androgynus*), která je prý pro ženu velmi zdravá. Žena 1/I vypověděla, že během těhotenství nejedla žádné šneky, aby její dítě nemělo hodně slin. Nepila šťávu z cukrové třtiny, aby později neměla problémy s močením. Její babička jí říkala, aby nezvedala paže nad hlavou, aby dítěti neublížila, a neměla by moc jíst, aby dítě nebylo příliš velké a ona neměla těžký porod. Další žena 5/I řekla, že nesměla chodit na pohřby a nejedla žádné potraviny s horkou energií, např. alkohol, psí maso a pálivé věci.

Některé ženy jsou přesvědčeny, že jejich zdravotní problémy ve stáří jsou způsobeny nedodržením tabu během těhotenství. Věří, že rady starších a zkušenějších je dobré dodržovat, i když některým z nich nerozumějí. Jsou však i ženy, které během těhotenství nasbíraly vlastní zkušenosti a později postupně od některých tabu upouštěly.

Ani střední generace žen na tom nebyla o moc lépe. Většinou se staraly samy o sebe, občas pomohl manžel, který ale musel také pracovat. Ty ženy, které měly státní zaměstnání, pracovaly také až do porodu. Všechny říkaly, že nepracovaly moc těžce, snažily se být opatrné, nenosily a nezvedaly nic těžkého. Každá žena zdůraznila, že si z jídel nemohly moc vybírat, protože po válce byla doba přidělů, která jim neumožňovala výjimečně se stravovat. Jedly základní jídlo, které bylo pro těhotnou ženu nejlepší: rýži, vajíčka, rybí omáčku a ty majetnější i libové vepřové maso. Jinak téměř žádná nedodržovala jídelní tabu. Žena 2/II se zmínila, že nejedla nic tučného, pouze libové maso opečené se zázvorem. O žádném jiném tabu, jež jsem uváděla, se ženy nezmínily. I ženy u této generace poslouchaly doporučení a rady starších, ale

13 Francouzská válka v Indočíně (1946–1954) a americká válka ve Vietnamu (1964–1973), viz HLAVATÁ, L. *Dějiny Vietnamu*, Praha 2008.

ne vždy věřily, že skutečné „fungují“. Žena 2/II: „Staré ženy říkaly, že když má žena během těhotenství chuť na kyselé, narodí se jí dívka. U mě to tak vůbec nebylo, u obou těhotenství jsem měla chuť jen na kyselé, ale narodili se mi dva kluci. Takže někdy mají starší lidé pravdu, ale ne vždy“.

V porovnání se starší generací měla mladá generace žen mnohem lepší životní podmínky. Ženy absolvovaly pravidelné lékařské kontroly, mohly se lépe stravovat a žily v lepších hygienických podmínkách. Mnohé z nich se mohly spolehnout na manžely, na rodiny nebo na matky, kteří jim vždy pomohli. O dvě ženy se postaraly hlavně jejich matky, vařily jim, pečovaly o ně, nabádaly je, co mají jíst, jak se mají chovat a jak udržet plod v pořádku. Téměř všechny uvedly, že se zejména v prvních třech měsících těhotenství zdržely pohlavního styku, aby dítěti neublížily. Stejně jako u ostatních žen v jiné generaci nenosily ani nezvedaly nic těžkého, snažily se být opatrné a fyzicky se příliš nenamáhalo. V jídle se ovšem našly rozdíly. Ne všechny ženy dodržovaly stejná jídelní tabu. Některé jedly téměř všechno a říkaly, že je potřeba dítěti dodat hodně živin. Některé zpočátku (zejména u prvního těhotenství) tabu dodržovaly, ale později na radu lékaře nebo jiných zdrojů přestaly. Žena 1/III: „Zpočátku jsem vodní šneky nejedla, ale na doporučení lékařů jsem uznala, že to, co se říká, nemusí být pravda. U druhého těhotenství jsem si je dala, když jsem na ně měla chuť“. Některá žena jedla rýžovou kaši s kapřím masem, a aby dítě mělo později červené rty, jedla krevety a ryby a hovězí maso. Nepila šťávu z cukrové třtiny, aby neměla těžký porod. Vyhýbala se alkoholu, kávě a pálivému jídlu. Jiná žena nejedla jídla, která obsahují horkou energii, jako je např. chlebovník nebo druh lilku (*cà* — *Solanum macrocarpon*).

Mezi dotázanými ženami byly dvě, které žijí ve zcela odlišném prostředí. Jedna bydlí v Hanoji v domě své matky, který je moderně zařízen. Ona i manžel mají dobře placenou práci a její rodina žije poměrně na vysoké úrovni. Během těhotenství měla „full servis“. Chodila sice do práce, ale měla všechny možnosti dodržovat různá tabu. Žena 5/III z Hanoje: „V průběhu těhotenství je potřeba hodně kalcia, proto jsem jedla krevety, žáby, kraby, dále dušená kuřata nebo holoubata. Jako doplněk k výživě jsem brala vitamíny.“ Naopak druhá žena žijící na venkově pracovala na rýžovém poli až do porodu. Ačkoli těžkou práci „zastal“ manžel, celá domácnost „ležela“ na ní. Žádné jídelní tabu nedodržovala, protože k tomu neměla možnost, a jedla to, co měla k dispozici.

Všechny ženy o různých tabu věděly a to i ty, které je nedodržovaly. Ne všechna výše uvedená tabu z literatury jsou známá a ne všechna se dodržují. Některá zmíněná tabu, které ženy dodržovaly, nebyla v literatuře uvedena (např. nesměly pít šťávu z cukrové třtiny) nebo jedly to, co patří mezi uvedená tabu (např. kapří maso, zázvor). Starší ženy mnoho tabu nedodržovaly, protože k tomu neměly možnost, a mladší protože je nepovažovaly podle moderní medicíny za vhodné. Téměř všechny ženy jsou přesvědčeny, že během těhotenství se mnohá tabu nemusejí dodržovat, aby dítě mělo dostatek živin. Je minimum pokrmů, které ženy nejedly, a z tabuizovaných činností a chování dodržovaly jen to, co považovaly za nezbytné. Nelze přesto říci, že by se ženy dobrovolně vzdávaly těch tabu, o kterých vědí, že mohou dítě v jejím lůně ochránit. Dodržování různých doporučení a tabu záleží nejen na době a na prostředí, ale také na životní situaci, která ženu velmi ovlivňuje.

POROD

Porod je počátkem života dítěte, které přichází na svět z matčina lůna a počátkem nové životní etapy pro ženu, jež se stala matkou. Největší starost je vždy o prvorozené dítě, kdy je matka ještě nezkušená a má největší obavu z porodu a z neznalosti péče o dítě. Proto vietnamské přísloví říká, že „starost o prvorozené dítě se vyrovná starosti o deset dalších dětí“ (*Một con so lo bằng mười con rạ*).¹⁴

Porod kdysi probíhal doma za pomoci porodních bab. Mnohé zvyklosti a tabu vážící se k porodu nejsou dnes aktuální a některé jsou považovány za nehygienické. Někdy při porodu zemřelo jak dítě, tak matka vzhledem k nedostatečné hygieně nebo neznalosti porodních bab.¹⁵ Povšimla jsem si, že přesný průběh porodu není v mnou prostudovaných vietnamských publikacích, jejichž autory jsou pouze muži, zaznamenán. Jsou zde uvedeny pouze některé části porodu, tj. přivolání porodní báby, odstrižení pupeční šňůry, úkony spojené s placentou, koupel dítěte a péče o ženu po porodu. Na rozdíl od žen bylo mužům umožněno vzdělání, a proto o problematice porodu, ať už z etnologického nebo lékařského hlediska, psali zpočátku pouze muži. Porod byl však dříve zcela ženskou záležitostí, a tak muži nezůstávali v místnosti, kde porod probíhal, ale čekali venku.¹⁶ Muži se tak o intimních záležitostech porodu dovídali jen díky vyprávění. Zřejmě proto není ve vietnamských publikacích mnoho informací o tom, jak porodní bába pracovala, v jaké poloze ženy rodily nebo o případných komplikacích během porodu.

Ačkoli dnes porody probíhají v nemocnici a od mnohých tabu se upustilo, můžeme o nich u starší generace zaznamenat ještě několik zmínek. Mnohé chování rodiček bylo dříve založeno spíše na pověrečných praktikách než na jeho skutečných účincích. Říká se, že „rodí-li žena poprvé, má rodit u své matky, ale při dalších těhotenstvích má rodit v manželově rodině“ (*Con so về nhà mẹ, con rạ về nhà chồng*).¹⁷ První porod je vždy pro mladou ženu obtížný, proto může-li se spolehnout na svoji matku, má větší klid a jistotu. U dalších dětí je už žena zkušenější, a proto může rodit doma. Toto pravidlo ale nepatří vždy. Někde rodí žena pouze doma, protože se říká, že by porod v jiné domácnosti přinesl majitelům neštěstí. A tak se žena, která má těsně před porodem, nesmí vydávat na dalekou cestu nebo u někoho dlouhodobě pobývat na návštěvě. V minulosti, zejména na venkově, kde žena těžce pracovala až do porodu, se mnohdy stávalo, že nestihla dojít domů a porodila přímo na poli, nebo v příkopu u cesty. Porody mimo domov byly považovány za nešťastné.¹⁸ Podle Vietnamců obvykle trvá těhotenství devět měsíců a deset dní. Trvá-li déle, říká se mu „buvolí těhotenství“ (*chửa trâu*).¹⁹

14 LÊ, T. V. a kol. *Nghi lễ vòng đời người* (Obřady a rituály v životě člověka), Hà Nội 2007, tr. 15.

15 TOAN, Á. *Nếp cũ “Tìm hiểu phong tục Việt Nam qua nếp cũ gia đình và lễ-tết-hội hè* (Staré zvyky: Objasnění starých rodinných zvyků, slavností, festivalů a svátků), Hồ Chí Minh 2012, tr. 33.

16 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 240.

17 LÊ, T. V. a kol. *Nghi lễ vòng đời người* (Obřady a rituály v životě člověka), Hà Nội 2007, tr. 21.

18 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 239.

19 TOAN, Á. *Nếp cũ “Tìm hiểu phong tục Việt Nam qua nếp cũ gia đình và lễ-tết-hội hè* (Staré zvyky: Objasnění starých rodinných zvyků, slavností, festivalů a svátků), Hồ Chí Minh 2012, tr. 31.

V případě obtížného porodu existuje mnoho pověrečných praktik, které mají ženě porod urychlit a usnadnit. Manžel by měl buvolu přeříznout provaz, který má provlečen v nozdřích. Ngọc Hà uvádí, že pro urychlení nějaké činnosti je potřeba odstranit to, co činnost zdržuje. Vietnamské slovo *lâu* (dlouho trvat) znamená v sino-vietnamském významu provaz, který je provlečen skrz buvolí nozdry. Když se tento provaz přeřízne, odstraní se tím „dlouhé trvání“ a porod bude uspíšen.²⁰ Aby se obtížný porod urychlil, má manžel vylézt na arekový strom a poté z něho slézt dolů. Dále se má postavit doprostřed místnosti a vyhodit ven bambusovou tyč. Bambusová tyč zde představuje dítě, které je vyvrženo z matčina lůna ven. Nebo si vyprosit (ukrást) od sousedky, která měla snadný porod, stahovací šňůru od kalhot nebo sukni a doma ji přehodit přes manželčino břicho. Vietnamci se domnívají, že vietnamské slovo *dãi* (*dãi rút* — stahovací šňůra) je stejné jako slovo *giãi*, který má v sino-vietnamštině význam otvírat, rozepínat.²¹ Rodičce pomůže i pojidání rýžové kaše se sezamem.²²

PRŮBĚH PORODU

Místo porodu (samostatný pokoj, nebo pouze přepažená část místnosti), je pečlivě připraveno tak, aby bylo zcela bez průvanu. Když ženě začnou bolesti, je přivolána porodní bába, která má dobrou pověst a je ve svém oboru zkušená.

Níže uvedená charakteristika porodu vychází z R. J. Coughlina, který má v *Pregnancy and Birth in Vietnam*²³ detailnější popis než v jiných publikacích: „Nejdříve se žena položí na postel, záda a krk se jí podloží polštářem a uvolní se jí oblečení. Obvykle porodní bábě asistují ještě další ženy, např. matka, tchyně, sestry nebo švagrové. Ženy ji slovně podporují v jejím úsilí a také se snaží stlačovat břicho rodičky směrem dolů, aby dítě snáz sestoupilo. V průběhu porodu, když je žena unavená, dostane k jídlu misku rýže s čerstvým vejcem, která ji posílí. Může se jí také podat sezamový olej určený k lubrikaci jejího systému a příležitostně i voda s drceným zázvorem. Ženy při porodu trpí bolestmi, ale trpí potichu a nedávají to najevo hlasitým naříkáním.“ Jak uvádí G. C. Hickey, že bez ohledu na to, jak je porod těžký, žena nesmí hlasitě plakat, aby nevzbudila pozornost sousedů a nezostudila tak svou rodinu.²⁴

Když se dítě narodí, oddělí ho porodní bába od placenty odstřížením pupečné šňůry. K odstřížení (zde spíše odříznutí) se nikdy nepoužívaly kovové předměty, ale např. hliněný střepek, nebo ostrý kousek bambusu. Porodní bába nejdříve dítěti vyčistí ústa a nos od hlenů, poté mu kápne několik kapek citrónové šťávy do očí, aby se mu projasnily. Nakonec otře jeho tělíčko vlažnou vodou a zabalí do starých

20 NGỌC, H. *Tín nghĩong phong tục & Những kiêng kỵ trong dân gian* (Myšlení, zvyky a některá tabu v lidové kultuře), Hà Nội 2011, tr. 123.

21 Ibid. tr. 124. Obě slova *dãi* i *giãi* se vyslovují stejně: *zai*.

22 Phước Thuận. *Phong tục dân gian, Nghi lễ đời người* (Lidové zvyky a obřady v životě člověka), Hà Nội 2011, tr. 43.

23 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON. P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, pp. 239— 241.

24 HICKEY, G. C. *Village in Vietnam*, New Haven — London 1964, p. 108.

plen.²⁵ Dříve se používaly pro dítě staré věci místo nových. Ty si matka vyprosila od žen, jež měly hezké a zdravé děti, aby i její děti byly takové. Jedna z dotázaných žen to vysvětlila i tak, že kdysi nebylo oblečení pro děti dostupné a ženy si je musely nechat ušít. Ale nová látka nebyla dostatečně jemná pro dětskou pokožku, a proto se používalo staré obnošené oblečení, které se přešívalo.²⁶

Velmi důležitou součástí dítěte byla placenta, s kterou bylo potřeba správně naložit, aby neovlivnila zdraví dítěte. Placenta se má dát do zakryté hliněné nádoby, kterou je nutno hluboce pohřbít v místnosti, kde leží rodička, nebo na jiném místě poblíž narození. Nádoba s placentou se musí pohřbít hluboce, aby dítě často nezvracelo²⁷, nebo aby ji nevyhrabalo nějaké zvíře, protože by to znamenalo smrt dítěte.²⁸ Nádoba se však nesmí ukládat poblíž místa, kde kape nebo odtéká voda ze střechy, aby dítě nemělo zánět spojivek a ekzém na hlavě. Kdysi se místu narození také říkalo „místo, kde byla odříznuta pupeční šňůra a pohřbena placenta“ (*Nơi cắt rốn, chôn nhau*).²⁹

Vietnamci věří, že se člověk již rodí s předurčeným osudem, ale že tento osud lze změnit. Proto se po porodu pečlivě zaznamená rok, den a hodina narození, aby mohl být později pro dítě vypracován osobní horoskop (*lá số tử vi*), který je dodnes ve Vietnamu velmi oblíbený. Je však potřeba datum a hodinu narození převést do lunárního systému, jenž má dvanáctihodinový cyklus „spadající“ do dvanácti měsíců. Horoskop vypracovává věstec (*thầy bói*), který se vyzná v astrologii, zná čínské znakové písmo (*chữ Hán*) a staré vietnamské písmo, tzv. jižní znaky (*chữ Nôm*).

Porod nebyl v minulosti snadnou záležitostí a mnohé často končily špatně. Ženy i dítě trpěly nejen nedostatkem hygieny, ale mnohdy i nezkušeností porodní báby. Těžký porod byl vždy nebezpečný, proto byla snaha ho co nejvíce uspišit a pomocí různých pověrečných praktik ulehčit. Dnes rodí ženy v nemocnici³⁰ pod lékařským dohledem, a pokud nemají komplikovaný porod, nemusejí mít téměř žádné obavy. Proto se také pověry usnadňující porod dnes už nedodržují.

POROD U TŘÍ GENERACÍ ŽEN V SOUČASNÉM VIETNAMU

Ženy v dnešním Vietnamu rodily téměř všechny v nemocnici, porod s porodními bábami nikdy nezažily a některé z nich ani jejich práci neznají. Ale čtyři ženy z první generace rodily kvůli „americké válce“ jednou nebo dvakrát doma na vesnici. Přesto

25 LÊ, T. V, a kol. *Nghi lễ vòng đời người* (Obřady a rituály v životě člověka), Hà Nội 2007, tr. 22; TOAN, Á. *Nếp cũ “Tìm hiểu phong tục Việt Nam qua nếp cũ gia đình và lễ-tết-hội hè* (Staré zvyky: Objasnění starých rodinných zvyků, slavností, festivalů a svátků), Hồ Chí Minh 2012, tr. 33.

26 Tân V. *100 điều nên biết về phong tục Việt Nam* (100 věcí, které je třeba znát o vietnamských zvycích), Hà Nội 2010 tr. 42.

27 TOAN, Á. *Nếp cũ “Tìm hiểu phong tục Việt Nam qua nếp cũ gia đình và lễ-tết-hội hè* (Staré zvyky: Objasnění starých rodinných zvyků, slavností, festivalů a svátků), Hồ Chí Minh 2012, tr. 33.

28 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON. P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 242.

29 Ibid.

30 Respondentky mluvily o *bệnh viện*, tedy o nemocnicích, kde je i porodnické oddělení. Ve velkoměstě, jako např. v Hanoji a Ho Či Minově Městě, lze родit i v porodnici.

tyto ženy nevyprávěly o těchto porodech nic zvláštního. Porod proběhl vždy dobře a žádná z rodiček neměla komplikace. Po porodu bába plácla dítě po zadečku, vysála mu ústy hleny z nosu a vyčistila mu ústa. Poté se o dítě postarala tak, že je vykoupala ve vlažné převařené vodě, zabalila a předala matce. Pak vytáhla matce placentu a ošetřila ji. Všechny dotazované ženy říkaly, že se hygiena při porodu sice dodržovala, ale v té době byla na nízké úrovni. Voda nepocházela z vodovodu, ale ze studny a proto se ke koupání dítěte musela vždy používat voda převařená. Avšak ne všechny porody na vesnici proběhly s porodními bábami. Někdy u nich asistovaly: zdravotní sestra, porodní asistentka nebo osoba, která byla ve zdravotnictví „vyučena“.

Ženy první a druhé generace rodily v nemocnici, ale všechny osobní věci musely mít vlastní, tzn. oblečení a hygienické potřeby. V nemocnici poskytli ženě lékařské ošetření a po porodu se jí postarali o dítě. Proběhl-li porod bez komplikací, byly po třech dnech propuštěny domů. Nejmladší generace měla již větší „komfort“ a v nemocnici jim bylo poskytnuto již nemocniční oblečení a hygienické prostředky. Jedna žena z první generace žen, žijící na vesnici, rodila ve zdravotnické stanici (*trạm xã*) bez přítomnosti lékaře, pouze s porodní asistentkou. Ženy žijící na vesnici však většinou jely родit do nejbližšího města, aby měly jistotu, že se porod zdaří a bude bez komplikací.

Starší ženy doprovázely do nemocnice většinou jejich matky, příbuzné a později i starší dcery. Málokdy je přivezl muž, protože jak se zmínila žena 1/I: „Manžel se styděl a nikdy mě do nemocnice nedoprovodil“. U mladších žen bylo patrné, že se manželé o těhotenství své ženy více starali a po porodu (v šestinedělí) se mnohem více zapojovali do práce v domácnosti. Mnoho žen z první a druhé generace bralo porod velmi pragmaticky. Ačkoli neměly pravidelnou lékařskou kontrolu, nestresovaly se a netrpěly obavami. Možná jim to jejich životní situace ani nedovolila, protože v době války a po ní si ženy starosti nemohly dovolit.

Po porodu se nemocniční personál postaral o placentu a ženy se nezmiňovaly o pověře, kterou jsem uvedla výše. Jedna ze starších žen slyšela, že prý se odpadlá pupoční šňůra má pověsit, ale ona to nikdy nedělala a většinou ji odhodila. Několik žen z první generace se zmínily o kapání citrónu do očí, aby se oči vyčistily, ale potom od toho upustily a začaly používat oční kapky. Žena 1/I: „U prvního dítěte jsem to podle babičky udělala, ale u dalších jsem od toho upustila, protože se objevily oční kapky a viděla jsem, že to dítěti působí bolest. I my dospělí nevydržíme tu bolest, když nám citrónová šťáva vystříkne do oka“.

Nejzajímavější je způsob vyzvedávání novorozeněte z nemocnice. U všech tří generací probíhal podobně a odlišoval se u jednotlivých žen pouze drobnostmi. Žena, která obvykle dítě vyzvedávala, byla buď starší zkušená žena, např. matka, babička nebo jiná žena z rodiny, která byla zdravá, hodně jedla a dobře spala. To proto, aby i dítě jedlo a spalo dobře. Před odchodem z nemocnice udělala matka (babička) dítěti na čele znamení, buď sazí, nebo rtěnkou, aby ho označila a ochránila před zlými silami. Duše (*via*) dítěte je totiž příliš zranitelná. Žena držící dítě nesla malý nožík, česnek a některá i větvičku morušovníku, aby cestou ochránila dítě před duchy a démony, kteří by je chtěli pronásledovat. Toto opatření se provádí vždy, když se matka s dítětem chystá na dalekou cestu. Některé ženy to dělají, dokud nezačne dítě chodit a jiné až do předškolního věku, kdy už jsou přesvědčeny o jeho dostatečně silné *via*.

Před hlavním vchodem do domu se v míse rozdělá oheň z uhlí, z papíru a někdy se do něj přidává i několik lusků dřezovce (*bồ kết* — *Gleditsia*). Žena s dítětem musí tento oheň překročit, aby se dítěti očistila *vía*. Pokud je to chlapec, tak žena překročí oheň sedmkrát, v případě dívky devětkrát. Tento počet se odvíjí od počtu *vía* chlapce či dívky.

Podle Vietnamců sestává člověk z hmotné složky — těla (*xác*) a nehmotné složky — duše (*linh hồn*). Rozlišují se dva druhy duší: spirituální (*hồn*) a animální (*vía*). Spirituální duše má každý člověk tři: *tin*, *khí* a *thần*, a každá z nich má specifickou funkci. *Tinh* je intelektuální část člověka, *khí* je jeho energií a *thần* představuje chuť k životu.³¹ Animální duše má podle pohlaví sedm nebo devět částí, které jsou prostředníkem mezi spirituálním a materiálním tělem. Věří se, že *vía* může opustit tělo člověka, když spí nebo je v bezvědomí. Po smrti člověka se *vía* s tělem rozpadne a pouze *hồn* odchází na onen svět mezi předky.³²

Rodina ženy 5/III byla natolik opatrná, že si vybrala k vyzvednutí dítěte z porodnice vhodný čas. Musela se především vyhnout dvanácté hodině, která je pro dítě z hlediska výskytu negativních sil velmi nebezpečná. Její rodina provedla před odchodem (jiná až po návratu z nemocnice) obřad uctívání předků, boha země (*Thổ Địa*) a boha domácího krbu (*Thổ Công*), aby jim oznámila narození dítěte.

Většina mladých žen o těchto rituálech nevěděla. Prováděly je jejich matky, tchyně či starší ženy z rodiny, které jim pak objasnily i smysl a důvod obřadů. Staré ženy sice říkaly, že to jsou pověry, ale přesto rituály prováděly. Na otázku, jestli tomu věří, odpověděly, že jejich předci s tím měli dobré zkušenosti a ačkoli to není možné vědecky dokázat, „něco by na tom mohlo být“. Hlavním důvodem praktikování rituálů bylo ochránit dítě před zlými silami.

OBDOBÍ PO PORODU

V tomto období je žena izolována od okolního světa a musí se podřizovat mnohým tabu. Tato tabu se týkají, stejně jako v době těhotenství, především stravování a dalších činností ženy a mají ji ochránit před pozdějšími zdravotními problémy.

V období po porodu by neměla žena vycházet z domu, aby se vyhnula slunci a větru, které pro ni nejsou zdravé. Když už vyjde ven, musí si vzít buď šátek, nebo klobouk, aby později neměla problémy s očima (*quáng mắt*).³³ Rodička musí zůstat v místnosti bez průvanu a musí zde mít teplo. Pod postel rodičky se proto dávala malá kamna, kde se topilo uhlím. Ztráta energie a tělesné teploty při porodu se tímto zahříváním doplnily. Věřilo se, že teplo má účinek na stažení dělohy a napomůže ženě získat zase pěknou postavu. Původní vysvětlení požadavku dostatku tepla mělo ná-

31 NOVÁKOVÁ, K. *Projevy konfucianismu ve vietnamské společnosti od 11. století*, Praha 2004, s. 62, (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze).

32 KWON, H. *After the Massacre: Commemoration and Consolation in Ha My and My Lai*. Berkeley 2006, p. 124.

33 NGUYỄN, Quang Khải: *Phong tục, Tập quán của người Việt. Tập tục & kiêng kỵ* (Zvyky a obyčeje Vietů: Zvyky a tabu), NXB Lao Động-Xã Hội 2006, tr. 144.

boženský význam a bylo součástí rituálu spojeného s očištěním ženy po porodu.³⁴ Tento způsob zahřívání ženy se nazýval „ležení v teple“ (*nằm bép*) a trval obvykle jeden měsíc.³⁵

Žena je po porodu ve svých činnostech velmi omezená. Nesmí dělat téměř nic, příliš rychle chodit, dělat prudké pohyby, umývat se ve studené vodě a vstupovat do kuchyně, protože je po porodu považována za nečistou.³⁶ O ženu, dítě a její domácnost, tj. vaření, praní, úklid, koupání dítěte, se většinou stará její matka, případně další ženské příbuzné.

Předpokládá se, že žena po porodu potřebuje posílit a proto by měla jíst výživnou stravu. V protikladu k této zásadě žena dodržuje přísné jídelní tabu. Říká se, že žena po porodu má velmi slabé zažívání náchylné k infekci, a proto nesmí jíst ryby, mořské plody, tučné maso, syrová a pálivá jídla. Jídelní tabu je však dodržováno také kvůli dítěti. Tím, že je dítě kojeno, mají všechny negativní účinky jídel dopad i na jeho zažívání. Matčin jídelníček tak sestává většinou z rýže, rýžové kaše, soli a rybí omáčky. Obecně by rodička měla v průběhu tří měsíců po porodu jíst jídla obsahující horkou energii a vyhýbat se jídlům s chladnou energií. Ženě je doporučováno jíst rýžovou kaši s vepřovými nožičkami a papáju, aby měla více mléka. Pokud si to může rodina dovolit, jí rodička opečené vepřové libové maso s kurkumou, nebo dušené kuřecí maso.³⁷ Obdobně jako v době těhotenství nemá tato strava šestinedělek dostatek živin a je z dnešního lékařského hlediska naprosto nevhodná.

Jak již bylo zmíněno, žena je po porodu pokládána za nečistou a může přinést svému okolí neštěstí: „dračí vítr“ (*phong long*). Postižený (postižená) touto nehodou se ovšem může této hrozby zbavit. Lê Trung Vù uvádí, že se žena po dovršení sedmého dne od narození chlapce, nebo devátého dne od narození dívky může této nečistoty zbavit tím, že buď něco koupí, nebo prodá.³⁸ R. J. Coughlin radí, aby zasažený člověk vzal sedm malých mincí (pokud je dítě chlapec), nebo devět (pokud je to dívka) a něco si za ně koupil, nebo pohodil tyto mince na ulici.³⁹ Obecně by se měli lidé častým návštěvám rodičky s dítětem v době po porodu vyhýbat. Matky se obávají zlé *vía* návštěvníka, která by mohla dítě ohrozit.

34 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 244.

35 V publikaci není zřejmé, jestli se toto ležení praktikovalo pouze v zimních nebo i v letních měsících. Dotázané ženy o ležení v teple nehovořily jako o obvyklém zvyku praktikovaném po porodu. Domnívám se však, že v zimních měsících slouží jako běžné ohřívadlo malá kamna, protože ve vietnamských domácnostech není topení a ženy s dítětem po porodu potřebují být v teple.

36 NGUYỄN, Quang Khải: *Phong tục, Tập quán của người Việt. Tập tục & kiêng kỵ* (Zvyky a obyčeje Vietů: Zvyky a tabu), NXB Lao Động-Xã Hội 2006, tr. 144.

37 QUẢNG, T. *Một số phong tục nghi lễ dân gian truyền thống Việt Nam* (Několik lidových obřadních zvyků ve vietnamské tradici), Thanh Hóa 2010, tr. 35–36.

38 LÊ, T. V. a kol. *Nghi lễ vòng đời người* (Obřady a rituály v životě člověka), Hà Nội 2007, tr. 22.

39 HART, D. V. *Pregnancy and Birth in Vietnam*, HART, D. V. — RAJADHON, P. A. — COUGHLIN, R. J. *Southeast Asian Birth Customs*, New Haven — Connecticut 1965, p. 247.

OBDOBÍ PO PORODU OČIMA TŘÍ GENERACÍ ŽEN V SOUČASNÉM VIETNAMU

Pro vietnamské ženy představuje období po porodu čas klidu, zotavování, ale také čas omezování. Ženy považují toto období za velmi důležité, a čím déle mohou různá tabu dodržovat, tím je to pro ně lepší. Jsou přesvědčeny, že organismus rodičky je po porodu velmi vyčerpaný, náchylný k různým nemocem a nedodržování tabu v tomto období může mít za následek zdravotní problémy rodičky ve stáří. Tabu v době po porodu dodržují ženy mnohem přísněji než v těhotenství. Jaké důvody je k tomu vedou? Může to být tím, že v období po porodu má dnes převážná většina žen mateřskou dovolenou. Ženy nemusejí pracovat a mohou být doma s dětmi. V tomto období jim téměř vždy pomáhají rodiny (vlastní a manželovy), které se místo nich starají o domácnost, nákupy, vaření a pomáhají jim s péčí o děti. Šestinedělky tak mají mnohem lepší podmínky pro to, aby mohly dodržovat různá tabu.

V prvních dnech po porodu je potřeba nechat ženu s novorozencem odpočívat. Proto musí rodina dodržovat určité omezení. Jedná se zejména o hlasitou mluvu nebo hlučné činnosti, ať už v místnosti kde rodička leží, nebo v celém domě. Rozdíly v dodržování jednotlivých tabu v šestinedělí jsou mezi ženami nepatrné. Většina žen uvedla stejná nebo podobná tabu, jak ve stravování, tak v prováděných činnostech. Podíváme-li se však blíže na jednotlivé generace žen, můžeme u nich nalézt mnohé odlišnosti, které jsou ovlivněny nejen dobou a rodinným zázemím, ale také životními podmínkami a v neposlední řadě i ekonomickými možnostmi.

Rodička by neměla jíst ryby, mořské plody, vodní šneky, krabí maso, krabí polévku (*canh cua*), buvolí a hovězí maso, kyselé věci, ovoce a polévky (*canh chua*), vodní špenát (*rau muống*), tučné maso, zelí (*rau cải*), bambusové výhonky (*măng*), malabarský špenát-bazela (*rau mồng tơi*) a syrová nebo pálivá jídla. Ženám se doporučuje jíst rýži, rýžovou kaši, rybí omáčku, vajíčka, *rau ngót* (*Sauropus androgynus*), tykev voskovou (*bí đao*), vývar s listy pepřovníků (*lá lốt*), brambory, mrkev, krevety, opečené libové vepřové maso, vepřové nožičky, papáju, dušená kuřata a teplé nápoje.

Dotázané ženy uvedly mnohem pestřejší seznam tabuizovaných a doporučených jídel, než jaký je prezentován v literatuře. Ta nejpřísnější jídelní tabu dodržovaly ženy většinou pouze první měsíc, ve druhém měsíci už mohly jíst další věci (např. ryby a jiné mořské živočichy), ale nesměly však požívat kyselé potraviny, a to až do konce třetího měsíce po slehnutí. Hlavní zásadou v období po porodu je, aby všechna jídla byla dobře uvařená (tepelně upravená). Až po třech měsících se mohly ženy stravovat normálně.

Šestinedělka se měla vyhnout pohlavnímu styku a vycházení ven z domu kvůli větru, slunci a dešti. Když žena musela opustit obydlí, měla si dát do uší vaty, aby jí v nich nehučelo, měla mít sluneční brýle, aby ji neslzely oči a na hlavě šátek nebo klobouk, aby ji nebolela hlava. Měla nosit ponožky a šaty s dlouhým rukávem, vyvarovat se dlouhé chůze, sezení na bobku, koupat se ve studené vodě, drhnout si kůži při koupání, nosit těžké věci a hlasitě komunikovat s lidmi nacházejícími se mimo obydlí. Ženě bylo rovněž zapovězeno mluvit vulgárně, mluvit nahlas a chodit do kuchyně (aby si nezkazila oči dýmem).

Ženě po porodu bylo doporučeno ležet v místnosti, kde není průvan, odpočívat, spát a starat se o dítě. Všechny činnosti měla vykonávat opatrně a první měsíc po po-

rodu se zdržovat pouze doma. Žena se po porodu měla utírat navlhčeným hadříkem a s koupáním počkat týden až dva (v zimě i déle). Koupat se měla rychle a neměla zůstat dlouho ve vodě. Soudilo se, že voda ženským rukám nesvědčí a o praní se vždy někdo postará. I koupel dítěte obstarávala většinou její matka nebo další ženská příbuzná.

Srovnám-li chování žen různých generací, je zde možné vidět rozdíly. V první generaci vypověděly tři z šesti žen, že v období po porodu byly odkázány jen samy na sebe. Pouze jedné z nich občas pomohla tchyně. Tyto tři ženy měly také nejvíce dětí a tudíž i častější porody. Později se u dalších potomků mohly spolehnout na starší děti, které jim v lecčems pomohly. Ženy z druhé generace měly již plnou pomoc a podporu svých rodin a téměř u všech žen se na pomoci podílel i manžel. O nejmladší generaci žen se staraly především jejich matky a další členové její i manželovy rodiny.

V jídle byla nejvíce omezena nejstarší generace. Tabuizovaných jídel bylo velké množství a jídel, která směly ženy jíst, nebylo mnoho. Několik dní po porodu si mohly dopřát krevety, protože se věřilo v jejich účinky na stažení dělohy. Ty, které si to mohly dovolit, jedly opečené libové vepřové maso. Jinak většina žen v prvním měsíci po porodu jedla pouze rýži, vajíčka, rybí omáčku, občas *rau ngót* (*Sauropus androgynus*) a tykev. Jedna z žen téměř žádné jídelní tabu nedodržovala, protože její životní situace byla natolik obtížná, že neměla možnost jíst nic jiného, než „základní“ stravu: rýži s rybí omáčkou, zeleninu a občas vajíčko. Druhá generace žen byla na tom podstatně lépe. Ačkoli žily v době přídělů, mohly si s pomocí rodin dopřát bohatší stravu. Na podporu tvorby mateřského mléka jedly vepřové nožičky a papáju a většina z nich i libové vepřové maso. V druhém měsíci po porodu jedly ryby, kraby, vodní šneky, tedy jídla obsahující studenou energii. Nejmladší generace měla ze všech generací nejpestřejší jídelníček. K základním pokrmům si mohly dopřát vepřové nožičky, černé fazole (*đô đen*), dušená kuřata, vařená žebírka s papájou, brambory, mrkev a různé vývary. Pouze jedna žena žijící na venkově se stravovala skrovněji a skladba jejího jídelníčku byla velmi podobná skladbě jídelníčku druhé generace. Rozdíly mezi těmito ženami byly zejména v jejich ekonomických možnostech. Dnes již jsou na trhu dostupné všechny druhy potravin a ženy, které žijí ve velkoměstě, si mohou zajít do supermarketu, kde nechybí máslo, sýry, jogurty, mléko či jiné potraviny. Mají tedy možnosti, které předchozí dvě generace neměly. Během období po porodu se stravují již mnohem lépe než kdysi jejich babičky a matky, ale rozdíly ve skladbě pokrmů mezi jednotlivými ženami v nejmladší generaci jsou z ekonomických důvodů mnohem větší než v ostatních dvou generacích.

Tabuizované chování žen je v době po porodu pečlivě dodržováno. Nejstarší a střední generace žen měla pouze dva měsíce mateřské dovolené. Proto mohly zůstat doma, pečovat o dítě a dodržovat tabu maximálně dva měsíce. Některé ženy šly po měsíci a půl do práce a ty, kterým nepomáhala rodina, se musely starat o domácnost již po několika týdnech. Většina žen dodržovala ležení v uzavřené a teplé místnosti a nevycházela měsíc ven z domu, ale žádná z žen již nepoužívala kamínka pod postelí k ohřívání. Žena 3/III, která porodila první dítě v Ho Či Minově Městě, tvrdila, že se to dnes užívá pouze v jižním Vietnamu, a to i v horkých letních měsících. První a druhá generace dodržovala více tabuizovaných činností než třetí generace. Když ženy vycházely ven do ulic, pečlivě se připravily, tj. vzaly si ponožky, klobouk a oble-

čení s dlouhými rukávy, aby zakryly holé části kůže. Jeden až dva týdny po porodu se utíraly pouze navlhčeným hadříkem. Ženy, které rodily v létě, se utíraly pouze jeden nebo dva dny a pak se už koupaly. Ženy často neseseděly, moc se nepohybovaly a snažily se spíše ležet.

U nejmladší generace musela žena žijící na vesnici již dva týdny po porodu pracovat v domácnosti. Kromě pracujícího manžela neměla nikoho, kdo by se o ní postaral. Po prvním porodu musela pečovat ještě o starou nemocnou matku. Ostatní ženy nemusely dělat nic díky tomu, že jim pomáhala jejich rodina. Staraly se pouze o sebe a o dítě a se vším ostatním jim pomáhaly matky nebo příbuzní. Většina mladých žen nejpřísnější tabu (nošení ponožek a dlouhého oblečení, ležení na jednom místě, málo pohybu a zákaz mluvení) příliš nedodržovala.

O zákazu sezení na bobku se zmiňovaly pouze ženy z první a druhé generace. Pravděpodobně to souvisí i s tím, že ženy kdysi při vaření seděly na bobku. Nejmladší generace se o tomto tabu vůbec nezminila. Naopak všechny ženy shodně vypověděly, že se šestinedělka nemá ozývat na zavolání zvenčí, ale má počkat, až osoba vejde dovnitř a ona ji uvidí. Neposkytly mi však k tomu žádné další vysvětlení, protože samy nevěděly, proč tomu tak je. Říkaly jim to jejich babičky (matky) a postupně se tato tabu předávala dále z jedné generace do druhé. Máčení rukou ve vodě je další tabu, které všechny ženy pečlivě dodržují, protože se bojí, aby ve stáří neměly osklivé a žilnaté ruce.

Období po porodu uzavíralo cyklus zrození nového života. Po ukončení tohoto období se žena vrátila zpět do běžného života a k obvyklým každodenním činnostem. Toto období však nebylo zakončeno rituálem vymezujícím přechodový stav ženy. Vietnamci se domnívají, že by ženy měly tabu spojená s obdobím po porodu pečlivě dodržovat, aby ochránily své zdraví i zdraví dítěte. Ale téměř žádná žena nemohla tabu respektovat po celé toto období. Jejich životní podmínky jim to prostě nedovolily. Většina žen byla doma dva měsíce a jiné jen necelý měsíc. Všechny dotazované ženy se shodly na tom, že by rády tři měsíce a deset dní odpočívaly a staraly se pouze o dítě, a pokud by to šlo, i déle. Potřebovaly však pracovat, starat se o domácnost a vydělávat peníze potřebné pro dítě, jeho výchovu a jeho vzdělání.

ZÁVĚR

Období zrození nového života a péče o něj není bráno nikde na lehkou váhu. Mnohá tabu, pověrečné praktiky a rituály jsou si v různých zemích velmi podobné, a to nejen v Asii, ale i v Evropě. Nošení ozdob kolem krku, zejména šňůry a provázky navozují představu pupeční šňůry ohrožující život dítěte, nalezneme např. ve francouzském prostředí.⁴⁰ Předpovídání pohlaví dítěte podle změn na těle ženy je obvykle i v českém kulturním prostředí.⁴¹ U etnik žijící na hranicích Myanmaru (Barmy) a Thajska nebo

40 LOUX, F. *Das Kind und sein Körper in der Volksmedizin: Eine historisch-ethnographische Studie*, Frankfurt am Main 1991, S. 60.

41 NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004, s. 43.

v Indii se čela dětí označují na ochranu před zlými duchy.⁴² První oholení dětské hlavičky se vyskytuje např. v Kambodži a symbolizuje oddělení dítěte od matčina lůna.⁴³

Obecně se předpokládá, že postupem času a s vývojem techniky a vědy budou staré zvyky a pověry opouštěny a jejich popisy v literatuře budou vnímány pouze jako úsměvné vzpomínky. Avšak skutečnost může být zcela odlišná. Terénní výzkum naznačil, že dodržování tabu nezávisí pouze na době, ve které ženy prožily těhotenství, porod a období po porodu, ale také na prostředí, ve kterém žily a na životních podmínkách, ve kterých se nalézaly. Právě životní podmínky žen hrají podstatnou roli v tom, jestli ženy tabu dodržují nebo ne. Nejstarší generace žen měla nejtěžší životní podmínky, a to se odrazilo mj. i v tom, že nemohla dodržovat všechna doporučená tabu, zejména ve stravování a dalších činnostech. U nejmladší generace žen bychom předpokládali, že budou od tabu upouštět, ale opak je pravdou. Mladé ženy totiž mají lepší podmínky k tomu, aby mohly různá tabu dodržovat. V důležité etapě života se mohou spolehnout na pomoc příbuzných a žijí v příznivějších společenských podmínkách.

Většina žen respektovala a dodržovala různá doporučení předávaná ústně od starších žen (zejména od matek a babiček) prezentovaná jako ověřené zkušenosti předků. Mnohé ženy tabu dodržují, protože se obávají důsledků, které by mohly nastat při jejich porušení. Nejmladší generace žen k tradičním zvyklostem přistupuje kritičtěji a více se zamýšlí nad jejich odborným opodstatněním.

Sondážní výzkum prokázal, že pověry, tabu a rituály spojené s prenatálním obdobím dítěte jsou v současném Vietnamu stále aktuální. V průběhu tří generací se mnoho nezměnilo a pověry a tabu prošly procesem revitalizace a aktualizace v nových kulturních podmínkách. Domnívám se, že pověry, tabu a rituály vážící se k dětem a dětství v nejbližší budoucnosti nezaniknou. Děti jsou ve Vietnamu vysoce ceněny a matky jistě vyzkouší každou příležitost k tomu, aby svým potomkům zajistily zdraví, bezpečí a šťastný život, a to i za pomoci tradicí doporučovaných zásad a opatření.

42 FONTANELI, B. — HARCOURT, C. *Babys in den Kulturen der Welt*, Hildesheim 2007, S. 48.

43 Ibid. S. 54.